

Основний та оборотний капітал реального сектору економіки: міжрегіональні асиметрії

Розглянуто методичні підходи до оцінки конвергентно-дивергентного розвитку регіонів. На основі використання статистичного та економетричного апарату для визначення конвергенції проаналізовано конвергентно-дивергентний розвиток регіонів за показниками забезпеченості капіталом суб'єктів господарювання.

Ключові слова: конвергенція, регіон, капітал, конвергентно-дивергентний розвиток.

Найпотужнішим сектором економіки, що представлений галузями матеріального виробництва, сферою виробництва нематеріальних благ та сферою послуг і в якому формується додана вартість, є реальний сектор економіки з основною інституційною одиницею підприємством. Основний та оборотний капітал, що є основою ресурсної бази підприємств, визначає межі його виробничо-відтворювальних процесів. Рівень забезпеченості підприємств капіталом визначає можливості його розвитку та має вагомий вплив на його прибутковість, а отже й на створення валової доданої вартості в регіоні.

Важливими проблемами, що негативно впливають на можливості конвергентного розвитку регіонів, є нерівномірність накопичення капіталу в регіонах, концентрація основних ресурсів реального сектору економіки в столиці та в кількох найрозвиненіших промислових регіонах, наявність великої кількості депресивних регіонів. Іншим не менш важливим питанням є низька ефективність використання основного та оборотного капіталу в реальному секторі економіки, зношеність основних фондів, велика кредиторська заборгованість підприємств, неефективна структура капіталу, як наслідок – регіони, які концентрують значні обсяги капіталу підприємств, характеризуються значно нижчим рівнем валової доданої вартості в розрахунку на одиницю капіталу.

Посилення асиметричності розвитку регіонів за показниками забезпеченості підприємств основним та оборотним капіталом є негативним явищем в економіці, що обмежує можливості розвитку депресивних територій. Тому зближення рівнів розвитку регіонів будь-якої держави є важливим завданням її макроекономічної політики, а розробка заходів на її реалізацію пов'язана з виявленням тенденцій конвергентно-дивергентного розвитку та оцінювання регіональних асиметрій, аналізом причин їх поглиблення.

Проблемам диференціації соціально-економічного розвитку регіонів присвячені праці Р. Барро, В. Василенка, М. Долішнього, В. Лавровського, І. Лопез-Базо, Ю. Орловської, Є. Раєвнєвої, А. Ревенка, С. Романюка, У. Садової, В. Чужикова, Л. Шевчук, С. Шульц. Однак регіональна неоднорідність найчастіше досліджується за такими основними показниками розвитку, як ВРП, інвестиції в основний капітал, середня заробітна плата, рівень зайнятості, обсяги експорту та ін. Проте з точки зору фінансового забезпечення регіонального розвитку, важливо дослідити диференціацію та можливості зближення регіонів за показниками забезпеченості суб'єктів господарювання фінансовими ресурсами, зокрема основним та оборотним капіталом, які визначають потенціал ефективного функціонування та зростання реального сектору економіки регіонів.

Метою статті є проведення оцінки міжрегіональної диференціації у забезпеченні капіталом суб'єктів господарювання за показниками конвергенції та ефективності його використання.

Диференціацію фінансового забезпечення розвитку реального сектору економіки регіонів пропонуємо оцінювати в двох взаємопов'язаних напрямках – аналіз динаміки міжрегіональної асиметрії (за показниками σ -конвергенції) та виявлення можливостей її зниження за рахунок зростання темпів розвитку менш розвинених регіонів, що в довгостроковій перспективі дозволяє досягнути зближення рівнів економічного розвитку територій. Потенціал розвитку суб'єктів господарювання регіонів визначальною мірою залежить від їх забезпеченості основним та оборотним капіталом. Основний капітал дозволяє оцінити в грошовому виразі забезпеченість реального сектору економіки регіону довготривалим матеріальним, нематеріальним і фінансовим капіталом. Натомість обсяги оборотного капіталу свідчать про те, наскільки забезпечені суб'єкти господарювання фінансовими ресурсами для обслуговування поточної виробничо-комерційної діяльності. З огляду на це, важливо оцінити конвергентно-дивергентну динаміку розвитку регіонів за цими показниками.

Конвергенція та дивергенція є взаємопротилежними поняттями, які пояснюють зближення або розходження у розвитку. Під конвергенцією фахівці розуміють процес зближення в часі рівня розвитку регіонів. Основоположники теорії американські вчені Р. Барро і Х. Сала-і-Мартін сформулювали дві концепції конвергенції:

- Концепція σ -конвергенції спостерігається, коли дисперсія індикаторів розвитку має тенденцію до скорочення, тобто відбувається зближення в часі рівнів розвитку економічних суб'єктів;
- Концепція β -конвергенції має місце, коли менш розвинені території мають вищі темпи економічного росту, ніж розвинені, в результаті чого в довгостроковій перспективі відбувається зближення рівнів економічного розвитку територій.

Для дослідження динаміки міжрегіональних асиметрій та виявлення σ та β -конвергенції розвитку було використано такий методичний підхід та застосовано відповідний математичний апарат [1-3]:

- а) статистичний апарат для визначення σ конвергенції, який передбачав розрахунок коефіцієнта асиметричності, коефіцієнта варіації, коефіцієнта Джині, індексу ентропії Тейла;
- б) економетричний апарат для визначення абсолютної β -конвергенції (побудова регресійних моделей вартісних та темпових показників).

Комплексне застосування цих показників дозволить із системних позицій проаналізувати конвергентно-дивергентні тенденції регіонального розвитку.

Дослідження міжрегіональної σ -конвергенції розвитку за показниками забезпеченості основним та оборотним капіталом суб'єктів господарювання було проведено за період 2006-2011 рр. в розрізі регіонів України у двох варіантах з врахуванням та без врахування м. Києва (табл. 1).

Розрахунок коефіцієнта Джині за показником забезпеченості суб'єктів господарювання основним капіталом з врахуванням м. Києва показав поступове нарощування процесів диференціації регіонів за проаналізований період з 0,470 у 2006 р. до 0,499 у 2011 р. За показником оборотний капітал нарощування диференціації розвитку регіонів відбувалося до 2010 р. (з 0,505 у 2006 р. до 0,529 у 2012 р.). У 2011 р. рівень диференціації регіонів за цим показником знизився до 0,517.

Таблиця 1

Міжрегіональна σ - конвергенція за показниками забезпеченості основним та оборотним капіталом підприємств у 2006-2011 рр.(%) *

		2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Абсолютний приріст 2011 р. до 2006 р.
За основним капіталом								
Коефіцієнт Джині	з м. Києвом	0,470	0,479	0,487	0,486	0,497	0,499	0,029
	без м. Києва	0,306	0,295	0,305	0,32	0,317	0,359	0,053
Коефіцієнт варіації	з м. Києвом	139,5	147,1	149,4	144,0	149,1	136,6	-2,9
	без м. Києва	58,4	56,5	59,0	62,6	63,3	84,0	25,6
Коефіцієнт асиметричності (розраховано без Києва)		0,572	0,553	0,593	0,613	0,620	0,739	0,167
Індекс ентропії Тейла		0,524	0,497	0,508	0,496	0,424	0,469	-0,055
За оборотним капіталом								
Коефіцієнт Джині	з м. Києвом	0,505	0,517	0,531	0,521	0,529	0,517	0,012
	без м. Києва	0,357	0,344	0,36	0,381	0,356	0,380	0,023
Коефіцієнт варіації	з м. Києвом	146,1	158,2	163,1	149,3	158,6	143,8	-2,3
	без м. Києва	72,0	68,6	72,4	52,5	72,5	74,0	2,0
Коефіцієнт асиметричності (розраховано без Києва)		0,705	0,671	0,709	0,766	0,710	0,662	-0,043
Індекс ентропії Тейла		0,519	0,564	0,555	0,576	0,414	0,418	-0,10

* Розраховано з використанням даних державної служби статистики України [4].

Виключення з переліку регіонів м. Києва дозволило з'ясувати значне зниження рівня диференціації регіонів за усіма аналізованими показниками. Так, якщо у 2010 р. коефіцієнт Джині за показником основний капітал з врахуванням м. Києва становив – 0,497, то без м. Києва він становив – 0,317. Розрахунок коефіцієнта Джині без врахування м. Києва також показав динаміку зростання дивергенції розвитку регіонів. Отримані результати дозволяють констатувати, що посилення диференціації розвитку регіонів відбувалося у двох напрямках: за рахунок посилення концентрації капіталу в столичному регіоні та подальшого збільшення асиметричності між усіма іншими регіонами. Як наслідок – подальше розширення переліку депресивних територій, які не володіють фінансовим потенціалом для розвитку реального сектору економіки.

За аналогічними підходами були проведені розрахунки коефіцієнта варіації, які показали, що по усіх аналізованих показниках ці коефіцієнти перевищували 33%, при цьому посилення неоднорідності регіонів має тривалий і постійний характер упродовж 2006-2010 рр. Варто зауважити, що зазначені тенденції мали місце до кризи, під час кризи та у післякризовому періоді.

Розрахунок коефіцієнта ентропії Тейла було проведено не лише в розрізі регіонів, але й груп регіонів, які було виділено за обсягом основного та оборотного

капіталу: перша група – регіони-лідери (Дніпропетровська, Донецька, Київська області); друга група – регіони з середнім рівнем забезпеченості капіталом суб'єктів господарювання (Запорізька, Луганська, Одеська, Полтавська, Харківська області); третя група – регіони з низьким рівнем забезпеченості капіталом – інші області.

Отримані результати представлено на рис. 1 та 2. За обома показниками – основним та оборотним капіталом – рівень міжгрупової диференціації є у кілька разів вищим, ніж рівень диференціації внутрігрупової, крім того, відбувається його зростання в динаміці. Найвищий рівень внутрігрупової диференціації спостерігався у третій групі регіонів. Тому можна зробити висновок про посилення розриву між рівнем розвитку багатих та бідних, слабких та сильних регіонів, тобто має місце прогресивна дивергенція.

Проведені дослідження також показали, що у групі лідерів відбувалося зниження асиметричності розвитку, натомість посилювалась асиметричність розвитку у групі регіонів з середнім рівнем забезпеченості капіталом суб'єктів господарювання. У групі слабких регіонів посилюється асиметричність розвитку за показником оборотний капітал.

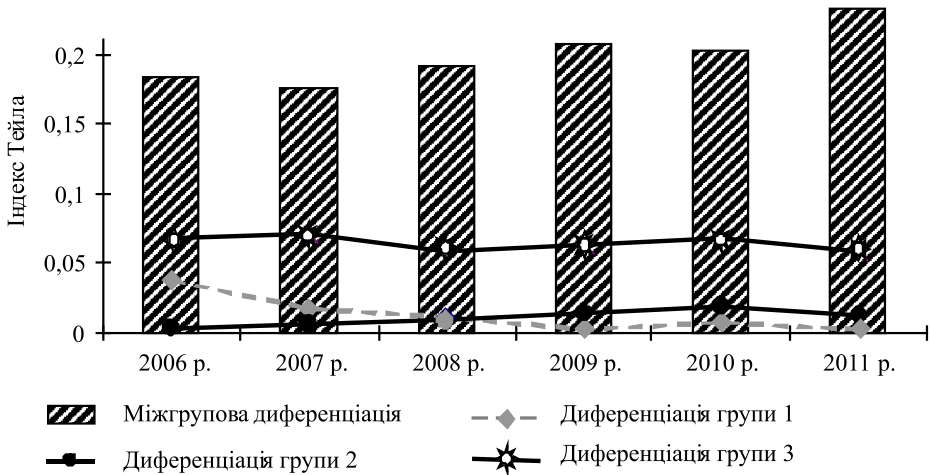

Рис. 1. Результати оцінки міжгрупової та внутрігрупової диференціації за забезпеченістю основним капіталом суб'єктів господарювання

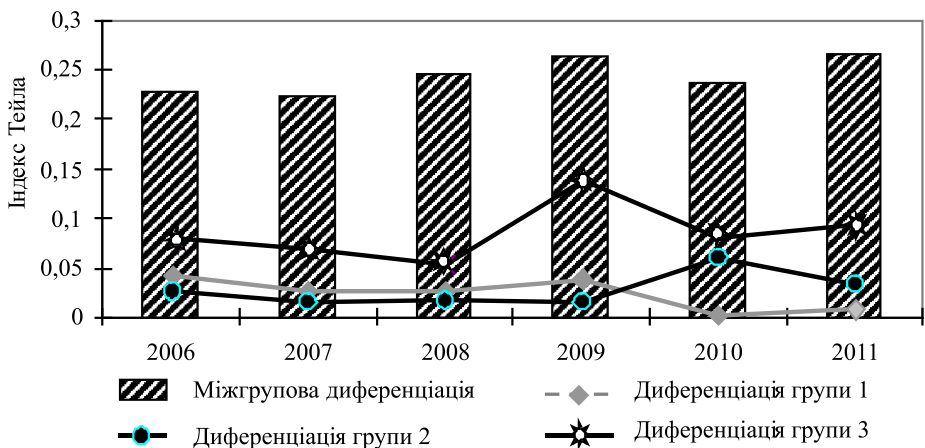

Рис. 2. Результати оцінки міжгрупової та внутрігрупової диференціації за показником оборотний капітал суб'єктів господарювання

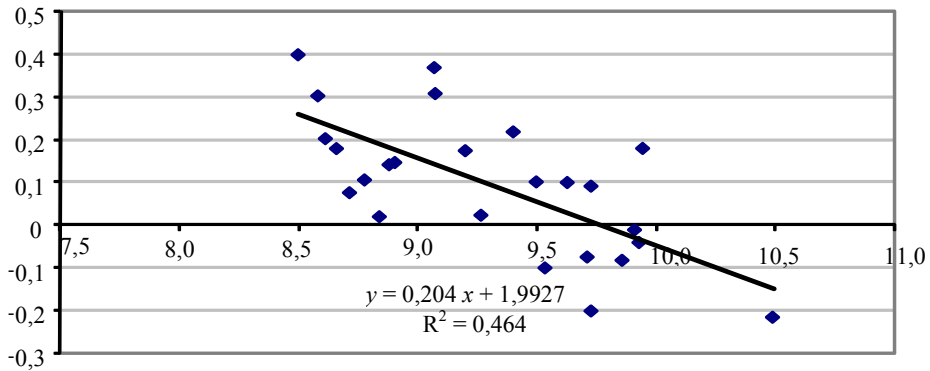

Рис. 3. Абсолютна міжрегіональна β - конвергенція динаміки основного капіталу суб'єктів господарювання за період 2006-2011 рр.

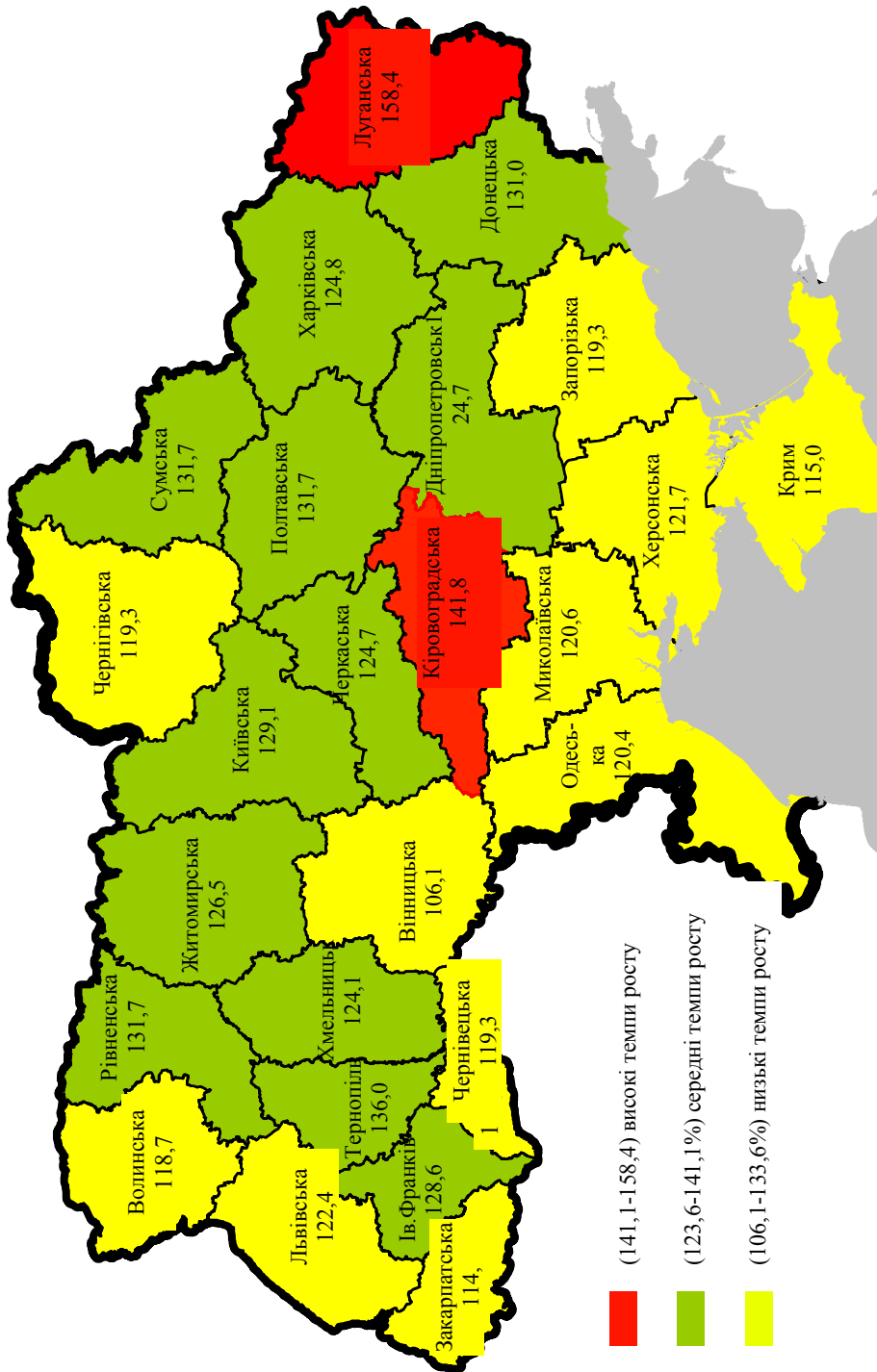
Для виявлення абсолютної β -конвергенції було задіяно економетричний апарат та побудовано регресійні моделі вартісних та темпових показників за досліджуваними показниками. На відміну від показників σ -конвергенції, які оперують абсолютними даними, задіяння моделей β -конвергенції дозволяє оцінювати динаміку диференціації на основі темпів розвитку окремих регіонів. Побудова регресійної моделі за показником основний капітал суб'єктів господарювання дозволила виявити β -конвергенцію (рис. 3).

Негативне значення коефіцієнта рівняння (-0,204) та досить значний коефіцієнт детермінації $R^2 = 46,4\%$ дозволили зробити висновок, що багаті регіони відстають у відносних показниках, а бідніші навпаки покращують свою ситуацію за темпами нарощення основного капіталу реальним сектором економіки, в результаті чого в довгостроковій перспективі відбуватиметься зближення рівнів розвитку регіонів.

Нагромадження основного капіталу є одним з найважливіших факторів росту національної економіки, здійснення в ній структурних перетворень та впровадження інноваційних технологій. Забезпечення сталого розвитку національної економіки неможливе без удосконалення державного регулювання нагромадженням основного капіталу, формування дієвих механізмів концентрації заощаджень та перетворення їх в інвестиції, оновлення основного капіталу та підвищення ефективності його використання.

Побудова регресійної моделі за показником оборотний капітал не підтвердила β -конвергенцію (низький коефіцієнт детермінації 0,63%). А отже темпи приросту оборотних активів бідніших регіонів є нижчими ніж багатих, що не дозволяє їм досягати рівня розвитку більш розвинених регіонів. Для з'ясування причин такої ситуації було розраховано середньорічні темпи росту оборотного капіталу в розрахунку на одну особу в розрізі регіонів України за 2006-2011 рр. та виявлено регіони з високими, середніми, низькими темпами росту (рис. 4).

Проведені розрахунки показали, що найвищим цей показник був у Луганській (158,4%) та Кіровоградській областях (141,8%). Слід зазначити, що Луганська область у 2011 р. за вартістю оборотних активів перебувала в групі лідерів – 65385 грн. на особу. Найвищою вартістю оборотних активів підприємств у розрахунку на одну особу у 2011 р. була в Донецькій області – 92968,2 грн. на особу та Дніпропетровській – 81529,7 грн. на особу. За темпами росту цього показника ці регіони були віднесені до середньої групи (відповідно 131,0%, 124,7%). Отже,

- (141,1-158,4) високі темпи росту
- (123,6-141,1%) середні темпи росту
- (106,1-133,6%) низькі темпи росту

Рис. 4. Групування регіонів України за середньорічними темпами росту оборотного капіталу в розрахунку на одну особу (2006-2011 рр.)

регіони-лідери за рівне забезпечення оборотним капіталом характеризуються вищими за середньоукраїнські темпами його нарощення.

Найнижчими середньорічні темпи росту оборотного капіталу були у Вінницькій – 106,1%, Закарпатській – 114,0%, Чернівецькій – 119,3%, Волинській областях – 118,7%. Ці області, маючи найнижчі середньорічні темпи росту, також характеризуються найнижчими обсягами оборотного капіталу підприємств в розрахунку на одну особу: Вінницька – 6752,5 грн. на особу, Закарпатська – 7992,1 грн. на особу, Чернівецька 8190 грн. на особу.

Для з'ясування причин, які могли б вплинути на відсутність міжрегіональної β -конвергенції за забезпеченістю оборотним капіталом підприємств, було досліджено вплив таких факторів, як фінансові результати господарювання, кредиторська, поточна та довгострокова дебіторська заборгованість, власний капітал підприємств (табл. 2).

Отримані дві моделі вказують на те, що відповідно 84,6% та 87,2% варіації рівня оборотного капіталу зумовлено варіацією власного капіталу та короткострокових зобов'язань, а отже, основними джерелами формування оборотного капіталу підприємств є власний капітал та короткострокові зобов'язання. Суттєвим теж є вплив на оборотний капітал підприємств кредиторської заборгованості та довгострокових зобов'язань, натомість отримані підприємствами фінансові результати не мають прямого впливу на обсяги їх оборотного капіталу.

В контексті відсутності β -конвергенції за показником оборотний капітал підприємств та сильної залежності величини оборотного капіталу від таких факторів, як кредиторська, поточна та довгострокова дебіторська заборгованість, власний капітал, можна зробити висновок, що саме за цими факторами відбувалося посилення дивергентності регіонального розвитку. Підтвердженням цього є розраховані розмахи асиметрії (співвідношення найкращого та найгіршого показника). За показником кредиторська заборгованість розмах асиметрії – 11,2 разу, короткострокові зобов'язання – 11,9 разу, власний капітал – 8,9 разу, довгострокові зобов'язання – 6,44 разу.

Таблиця 2

Результати оцінювання впливу факторів на рівень оборотного капіталу підприємств (y)

	Фактор впливу	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації, R^2	Коефіцієнт кореляції, R
1.	Кредиторська заборгованість	$Y = 0,7786x + 1181,7$	0,737	0,8559
2.	Власний капітал	$Y = 05441x + 3515,2$	0,846	0,9190
3.	Довгострокові зобов'язання	$Y = 1974x + 3592,5$	0,733	0,858
4.	Короткострокові зобов'язання	$Y = 0,041x - 1206,6$	0,872	0,933
5.	Фінансові результати	$Y = 5,2556x + 22196$	0,2869	0,535

* Розраховано з використанням даних Державної служби статистики України [4]

Важливою проблемою, що виникає в контексті можливостей конвергентного розвитку регіонів, є не лише значна регіональна диференціація забезпеченості суб'єктів господарювання основним та оборотним капіталом, але й ефективність його використання (рис. 5).

Проведені розрахунки валової доданої вартості, створеної на одну гривню основного та оборотного капіталу суб'єктів господарювання, показали, що регіони з найвищою вартістю капіталу мають найгірші результати за цим показником, зокрема, м. Київ – 0,13 грн., Луганська – 0,21 грн., Донецька – 0,25 грн., Дніпропетровська 0,32 грн. Натомість у регіонів з низькою вартістю основного та оборотного капіталу створена ВДВ в розрахунку на одну грн. основного та оборотного капіталу є значно вищою, ніж у середньому по країні, зокрема у Сумській області – 0,84 грн., Херсонській – 0,83 грн., Рівненській – 0,77 грн. А отже зростання вартості основного та оборотного капіталу підприємств не завжди сприяє зростанню прибутковості та ефективності діяльності підприємств.

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

Для виявлення конвергенції (дивергенції) розвитку регіонів за основними показниками розвитку доцільно використовувати методичний підхід, побудований на розрахунку статистичних коефіцієнтів для з'ясування існування σ -конвергенції та побудови регресійних моделей вартісних та темпових показників для виявлення β -конвергенції. Застосування різнопланових показників у комплексі дозволяє з системних позицій проаналізувати конвергентно-дивергентні тенденції регіонального розвитку.

Дослідження σ -конвергенції за показниками основний та оборотний капітал підприємств не виявили тривалих тенденцій її існування та дозволили зробити висновки про посилення дивергентного розвитку регіонів, яке відбувалося не лише за рахунок нерівномірного накопичення капіталу між столицею та її регіонами, але й за рахунок нерівномірного розвитку самих регіонів – посилення випереджувального розвитку Дніпропетровської, Донецької, Київської областей та виникнення загрози формування великої депресивної зони.

Рис. 5. Міжрегіональні порівняння за обсягом ВДВ в розрахунку на одну грн.. основного та оборотного капіталу, 2010 р.

Побудова регресійних моделей дозволила виявити β -конвергенцію та підтвердила існування зближення рівнів розвитку регіонів за рівнем забезпеченості суб'єктів господарювання основним капіталом. Натомість за оборотним капіталом спостерігається міжрегіональна дивергенція, обумовлена впливом таких факторів, як посилення диференціації за власним капіталом підприємств, кредиторською заборгованістю, довгостроковими та короткостроковими зобов'язаннями підприємств. При цьому, однією з найбільших проблем регіонального розвитку є низька ефективність використання капіталу підприємств для створення ВДВ: регіони з високою часткою основного та оборотного капіталу характеризуються низькою капіталовіддачею, зокрема щодо створення ВДВ.

Виявлення проблем посилення розвитку міжрегіональних асиметрій за показниками забезпечення основним та оборотним капіталом суб'єктів господарювання потребує розробки механізмів зближення рівнів розвитку регіонів та зменшення масштабів міжрегіональної асиметрії, що є неможливим без активної державної регіональної політики.

Список використаних джерел

1. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна : [методологія] / В. І. Чужиков. – К. : КНЕУ, 2008. – С. 127.
2. Сторонянська І. Регіональний розвиток України: проблеми інтеграції та конвергенції / І. Сторонянська. – Львів : ІРД НАНУ, 2010. – 324 с.
3. Раєвнева Е. В. Статистический анализ неравномерности развития регионов Украины / Е. В. Раєвнева, О. А. Гейман // Бизнес-информ. – 2009. – №4(2). – С. 126-129.
4. Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Сторонянская И. З., Беновская Л. Я. Основной и оборотный капитал реального сектора экономики: межрегиональный асимметрии.

Рассмотрены методические подходы к оценке конвергентно-дивергентного развития регионов. На основе использования статистического и эконометрического аппарата для определения конвергенции проанализировано конвергентно-дивергентное развитие регионов по показателям обеспеченности капиталом субъектов предпринимательства. Ключевые слова: конвергенция, регион, капитал, конвергентно-дивергентное развитие.

Storonyanska I. Z., Benovska L. Ya. Fixed and Working Capital of Real Sector: Interregional Asymmetries.

The methodological approaches to the estimation of convergently-divergent development of regions are considered. On the basis of the use of statistical and econometric apparatus in order to determine convergence the convergently-divergent development of the regions by the indexes of entrepreneurship entities' capital provision is analyzed.

Key words: convergence, region, capital, convergent-divergent development.

Надійшло 07.02.2013 р.